

ATATÜRK: DÜNYA BARIŞINDAN YANA BİR ASKER

Muzaffer ERENDİL
Em. Tümgeneral

İnsanın doğuşundan beri devamlı bir mücadele içinde bulunması, toplum ve devlet hayatındaki savaşların çokluğu tarihce onaylanmıştır. İskandinavyalı meraklı bir bilim adamının araştırmaları bize çok ilginç gerçekleri yansıtmaktadır: "Milâddan 3.600 yıl önceden başlamak üzere, zamanımıza kadar 5.562 yıl içinde 292 barış yılı idrak edilmiştir. Yani çok yaklaşık bir hespla, yirmi yılda bir harp yapmışız demektir. 14.531 harp olmuş, bunlarda 3.64 milyar insan- bugünkü dünyada mevcut nüfusunun bir buçuk misli telef olmuştur. Zararların para değeri ise, 156 metre genişlik ve 10 metre kalınlıkta, Ekvatora geçirilen bir altın halkaya eşittir.

Acaba bu, dünyamıza ne kadar yakıştır? 125 milyar ton altın eder.

Gene, Milâddan 650 yıl önceden zamanımıza kadar muhtelif tarihî devirlerde 1.650 defa silâhsızlanma yarışı yapılmış, ancak, bunlardan on altısı harpsiz sona ermiştir. Bu tutuma göre, her on dört silâhsızlanma yarışının on üçü harple bitmiştir¹".

Bu ilginç araştırma, dünya insanlığının kavgacı ve mücadelecî ruh ve tutumunu ibretle sergilemektedir. İnsan, kendi hayatı ve mutluluğu için savaşmalı mı? Yoksa barış içinde yaşamaya mı çaba harcamalıdır? soruları akla gelmektedir. Yukarıdaki araştırma dikkatle ve ibretle incelendiği zaman, barış içinde yaşamının ve bu kavramın insan için çok değerli olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Barış, bir bakıma insanın mutluluğudur. Huzur, sükûn ve rahatlık ancak barışla elde edilebilir.

Böyle olunca, insan yaşantısındaki "barış" faktörü daha da önem kazanmaktadır. Konumuzun geliştirilmesinde "barış" kavramı ve "barış anlayışı" önem kazanmaktadır.

¹ Gülsoy Reşat, Fzayı Kontrol Altına Alma Yarışı: İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1962, S. VIII.

Barış, en basit anlamlarıyla insanlar arasında ve insanların geliştirdiği siyasî düzen (devlet) le ilgili olarak kullanılan bir durumun ifadesidir ki, bu genel olarak “dostluk”, “rahatlık”, “uyuşma”, “uzlaşma”, “barışma” ve “barışlıklık” gibi kavramlarla anlatılmaya çalışılır. Barış, duygusal bir tutum olarak, kişiler arasında yaratılan ve oluşturulan uzlaşma olarak da anlatılır. Bu uzlaşma, insanlar arasında olabileceği gibi, gelişen insan toplumunun yarattığı devlet anlayışında ve devletler arasındaki ilişkiler için de söz konusu olabilir. Harp ilân etmenin karşısı olarak “barış aktetmek, barış yapmak” gibi deyimler buna birer örnektir. Kuşkusuz yücelen insan duyguları, hemcinsler arasında olduğu gibi, devletler arasındaki uzlaşma, uyuşma ve barıştan yanadır. İnsan hayatındaki barış kavramı ve barış isteği, insan toplumlarına yön veren dinlerde de ağırlığını duyurmaktadır.

Barış kavramı ve anlayışına bu kadar değindikten sonra, Türk Devleti'nin kurucusu ve Türk İnkılâbı'nın yönlendiricisi Atatürk'ün barışla ilgili yönünü, tutumunu ve uygulamalarını analize tâbi tutarak bazı kanılara ve sonuçlara gidebiliriz.

Herkesce bilinmektedir ki, Mustafa Kemal Atatürk öncelikle bir asker ve komutandı. Askerlik, savaşlar ve muharebeler O'nun hayatında büyük bir yer tutar. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşında Çanakkale, Kafkas, Suriye- Filistin Muharebeleri ve nihayet Türk Kurtuluş Savaşında İnönü'ler, Kütahya-Eskişehir, Sakarya ile Afyon-Dumlupınar Muharebeleri ya O'nun yakın ilgisi altında cereyan etmiş veya O, bu muharebelerin içinde olmuştur. Bu mücadele sonunda, ortaya yepyeni bir Türk Devleti çıkmış ve Atatürk de bu devletin Cumhurbaşkanı sıfatıyla Türk siyasetinde önemli rol oynamıştır.

Atatürk'ün, Türkiye Devleti'nin Cumhurbaşkanı sıfatıyla işgal ettiği mevki, doğal olarak askerî olmaktan çok, siyasî niteliktedir. Bu doğrudan devlet idaresiyle yani siyasetle ilgili bir hizmettir ki, ölümüne kadar devam etmiştir.

Türk İstiklâl Savaşı'nın sonunda imzalanan Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923) herşeyden önce bir savaşa son verip, yeni bir dönemi, rahat, huzuru ve sükûneti sağlayan barışın ilk sayfalarını açıyordu. Daha Lozan görüşmeleri devam ederken, Mustafa Kemal Paşa, Lozan'da Türk Baş Delegatesi İsmet Paşa ile yaptığı yazışmalardan birinde O'na şöyle diyordu: “Zatı devletlerinin, barışla ilgili

konuların büyük ölçüde çözümlenmiş olduğu yolunda verdiği bilgi sevindirici olmuştur. Tasarladığımız üzere, durumu bir kaç gün içinde aydınlığa kavuşturabilirsiniz, çok rahatlayacağız²". Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı olaylarının içinde yaşayan bir komutan olarak Lozan'da imzalanacak barışın öneminin ve değerinin bilincindeydi.

Dünya Barışından Yana:

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ve Cumhuriyet'in ilânından sonra, yeni kurulan devlette reformlar önemliydi. Kuşkusuz, Gazi Mustafa Kemal, bu dönem için barışın gereğini ve reformlar dönemindeki rolünü müdrikti. O, bu dönemde, muharebe alanlarında giydiği çizmelerini ve üniformasını çıkarıp barışçı bir kıyafetle halk arasına ve dünya devletleri önüne çıkmayı bildi. Nitekim 13 Ağustos 1923'de Meclis'in İkinci Dönemini açarken şöyle demişti:

"Dış ilişkilerimiz hakkında fazla birşey söylemeye lüzum görmüyorum. Bu husustaki kesin tutumumuz dünyaca malûm olmuştur. Bütün komşularımızla ve diğer devletlerle dostca geçinmeye ve karşılıklı saygı ve dostluğa (vefakârlığa) dayalı siyasetimizin devam edeceğine şüphe yoktur. Şurasını açıklamak isterim ki, sulh dönemine bir samimiyetle ve ciddî bir sükûn isteğiyle giriyoruz³".

O, Meclisin İkinci dönem birinci toplanma yılını açarken (1 Mart 1924) de şöyle konuşmuştu: "Cumhuriyet'in dış siyasette ana düşüncesi, doğrulukla ve samimiyetle sulhun ve antlaşmaların korunmasına yöneliktir. İlişkileri genişletmek, karşılıklı haklara riayet ve haklara riyatte karşılıklılık hareket hattımızdır⁴".

O'nun şu düşünceleri üzerinde de durulmaya değer: "Bizim kanımızca uluslararası güvenliğin gelişmesi için ilk ve önemli şart, milletlerin hiç olmazsa barışı koruma düşüncesinde, samimi olarak birleşmesidir⁵".

Atatürk'e göre, barış yolu mutluluğa gider. Savaş en sonra düşünülecek yoldur. O'na göre, "Harp zorunlu ve hayatî olmalıdır. Mil-

2 Nutuk: 2. C., Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı ve Kutlama Koordinasyon Kurulu Yayını, S. 530.

3 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri: CI, İstanbul, Maarif Matbaası, 1945, s. 308.

4 a.g.e.: S. 319.

5 a.g.e.: S. 357.

letin hayatı tehlikeyle karşılaşmadıkca harp bir cinayettir⁶". Yine O'nun sözleriyle: "Barış milletleri refah ve mutluluğa eriştiren en iyi yoldur. Fakat bu kavram bir defa ele geçirilince, devamlı bir koruma ve itina ister ve her milletin ayrı ayrı hazırlığını ister⁷".

Mustafa Kemal Paşa, Türk İnkılâbı'nın düzenleme döneminde öncelikle Türkiye'nin komşularıyla bir dostluk ve barış ortamı hazırlamaya çaba gösterdi. Bu alandaki tutum ve davranışları Balkan Antantı ile kanıtlanır. Balkan Antantı ile O'nun, içinde Türkiye'nin de dahil olduğu bir ittifakı gönülden istediği bilinmektedir. Kuşkusuz böyle bir ittifak içersinde yakın geçmişin silâhlı düşmanı da yer alacaktı. Muharebe alanlarının bu silâhlı düşmanından, Türkiye ve Türkler çok çekmiş olmasına rağmen, Mustafa Kemal Paşa'nın Yunanistan'la olan ilişkileri bir dostluk havasına döndürmek amacıyla, çaba harcaması O'nun samimi barışçı tabiatına bağlanabilir. Atatürk hakkında araştırmaları ve eserleriyle tanınan Alman bilim adamlarından Gottard Jaeschke (Gotar Yeşke) bu konudaki değerlendirmelerinde, bu gerçeğe işaret etmektedir: "Mustafa Kemal, ezeli düşman tanımazdı. Hiçbir vakit kazandığı zaferleri aşırı isteklerle tehlikeye sokmamıştır⁸". Anadolu'daki ölüm kalım mücadelesinden sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin Yunanistan'a dostluk elini uzatması başka ne ile açıklanabilir. O, 1 Kasım 1933'de Meclisi açış konuşmasında da bu konuda samimi düşünceleri ve duyguları belirtmişti: "Balkanlarda ilişkilerimiz gelişme göstermiştir. Yunanistan'ın mümtaz Başkanı'nı ve Bakanlarını kabul ettiğimiz sırada, dostca anlaşma paktı imza edildi. Başlıca hükmü, iki memleketin ortak sınırlarını karşılıklı yükümlülük altına alan bu antlaşma, Yunanistan'la aramızda günden güne artan dostluk ve güvenlik bağlantısının sonucudur⁹".

Mustafa Kemal Paşa, Balkanlar'da sadece Yunanistan'la değil, bütün Balkan Milletleriyle samimi işbirliğinden yanaydı. Tarihi gerçekler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Balkan Devletlerinin Türk egemenliği altında, yıllarca yaşayıp varlıklarını koruduğunu ortaya koymuştu. Bu komşu devletler, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni hayatında da dost olarak yerini almalıydı. Balkan milletleriyle

6 a.g.e.: C. 2, S. 124.

7 a.g.e.: C. 1, S. 396.

8 Çiller Selâhattin, Atatürk İçin Diyorlarki: İstanbul, Ekim Basımevi, 1965, S. 171 (Atatürk Anadolu'da, 1959, S. 74).

9 A.S.D.: C 2, S. 360.

ilişkiler, tarihî bir çok olaylar, dalgalı, inişli çıkışlı bir seyir izlemişti. Ancak şimdi yeni bir anlayış ve yeni sayfalar açılmıştı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, bundan sonra yeni bir anlayışla ortaya çıkıyor ve şöyle diyordu: "Balkanlar arasındaki kardeşliğin kökleştirilmesi, bizim öteden beri başlıca emelimizdir¹⁰".

Bu sözlerin söylendiği tarihten daha önce (25.X.1931) İkinci Balkan Konferansı'nın Ankara'da toplanması sırasında da Balkan Konferansı üyeleriyle konuşurken gerçekçi tutumuyla şöyle demişti: "Balkan milletleri yakın geçmişten ziyade uzak ve derin geçmişin kırılmaz çelik halkalarıyla birbirine pek alâ bağlanabilir. Bin bir türlü beşerî ihtiraslarla, dinî ayrılıklarla, geçmiş zamanlarda gevşetilmiş, hattâ unutturulmuş olan gerçek bağların yeniden kurulması gerekli ve yararlı olduğu, yeni insanî devre girdik.

Bir an için bütün bu, geçmişe gömülmüş olan, hatıralardan vazgeçsek bile, bu günün gerçek gerekçeleri Balkan milletlerinin, devrin saygı ve uymaya zorunlu kıldığı, yepyeni şartlar ve kayıtlar ve geniş bir zihniyet altında birleşmelerindeki faydanın büyük olduğunu göstermektedir. Balkan birliğinin temeli ve hedefi, karşılıklı siyasî bağımsız varlığa saygı ile dikkat ederek iktisadî alanda, kültür ve medeniyet vadisinde çalışmaları birleştirmek olunca, böyle bir eserin bütün medeni insanlık tarafından takdirle karşılanacağına şüphe edilemez.

Yüzyıllardan ve yüzyıllardan beri, zavallı insanlığı mutlu etmek için tutulan yolların verdikleri sonuçların ne derece güven verici oldukları incelenmeye değer değil midir?

Artık, insanlık kavramı, vicdanlarımızı tasfiyeye ve duygularımızı yüceltmeye yardım edecek kadar yükselmiştir"¹¹.

Balkan devletleri, bilindiği gibi, yüzyıllarca Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında yaşamışlar ve bu devlete vergi vermişlerdi. XIX. yüzyılın ortaya çıkardığı milliyetçilik akımlarının yayılıp benimsenmesinden sonra, bu milletler baş kaldırmışlar, Yunan ve Bulgar isyanlarını takiben, Balkan Savaşıyla, Balkanlarda yaşayan değişik kavimler Osmanlı Devleti'nden ayrılmışlar ve milli devletler kurmuşlardı. Mustafa Kemal'in kurmuş olduğu Türkiye Cumhuriyeti de yeni bir devletti ve onun da belirgin özelliği millî olması, idi.

10 A.S.D.: C 1, S. 376.

11 A.S.D.: C2, S. 269.

Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olarak, Balkan Devletlerine barış ve dostluk eli uzatarak, geçmişteki olayların bir yana bırakılmasını ve iyi komşuluk duygularıyla Balkan Milletlerinin birleşmelerindeki yararları anlatmaya çalışıyordu. Bu birleşmede O, karşılıklı siyasî bağımsızlık ve varlığa saygı esas olmak üzere, ekonomik, kültürel ve medeniyet alanında yapılacak çalışmaların birleştirilmesini öneriyordu. Balkan Devletleri arasındaki barışa ve birliğe yönelik çalışmalar, sonunda bazı istisnalarla mutlu bir sonuca ulaştı. O 27.XII.1937'de Balkan Antantı hakkındaki konuşmasında: "Balkan ittifakı bizim ötedenberi samimiyetle üzerinde durduğumuz bir idealdir. Bu idealin her gün geniş bir saha üzerinde daha çok genişlemesini ve yayılmasını görmekle bahtiyarım. Bu hususta müttefik Balkan Devletlerini yöneten kimselerin büyük hizmetleri ve başarıları ve ittifaka bağlılıkları takdire değer. Bugün, bu şekilde bile hepimizin memnuniyetini mucip olan Balkan birleşik durumunun, bir gün birçok kimselerin hatırlarından bile geçirmedikleri gelişmiş şekli olacağına güvenim tamdır..."

Dünyada, şimdiye kadar, başka başka milletlerin birleştikleri ve asırlarca beraber yaşadıkları tarihte görülmüştür. Bizim kurmak istediğimiz birliğin (ünyon) tarihte geçmiş olan ünyonların çok üstünde olmasını isteriz.

Tarihi bu kadar yüksek bir idealin esas temel taşı, yalnız geçici politika esaslarında kalmaz. Bunun esas temel taşları gerektir ki, kültür ve ekonomi cevherleriyle dolu olsun. Çünkü kültür ve ekonomi her türlü siyasete yön veren bazlardır.

Her halde beklediğimiz parlak günler, bizlerden dahi uzak değildir. Bizden sonra gelecekler ise, tabii o günlerin parlaklığını bah-tiyarlıklarla kutlayacaklardır¹²". demişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Balkanlarda barış ve işbirliğini kurma çalışmaları, Doğu'da da, aynı yöndeki çalışmalarıyla bütünleşir. İran Şehinşahi Rıza Şah Pehlevi'nin 1934 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaret bu alandaki çalışmalar için hayırlı bir başlangıç olmuştur. Batı'daki Balkan Antantı, Doğu'da da barışçı bir pakt ile daha sağlamlaşabilirdi. O, 16.VI.1934'de, konuk İran Şahı'na Çankaya'da verilen ziyafetle şöyle demişti: "Türkiye-İran ilişkilerinin tarihi gözden geçirilirse, bu iki memleketin dostluktan ayrıldığı za-

12 a.g.e.: S. 281.

manlar en müşkül devreleri yaşamış oldukları görülür. Halbuki milletlerimizin tabii eğilimleri ve yüksek çıkarları gereği olan dostluk bağları kuvvetlendikçe, her iki millet kuvvetli duruma geldi ve refah buldu. Türkiye Cumhuriyeti bu gerçeği tamamen idrak ederek, İran dostluğunu siyasetinin en esaslı ilkelerinden biri haline getirmiştir. Nasıl ki, zati şahanelerinin kudretli idaresi altında komşu ve kardeş memlekette de aynı duygulara, aynı görüşlere değer ve önem verilmiş ve böylece sarsılmaz ve silinmez bir Türkiye- İran dostluğu kurulmuştur¹³”.

İran, Irak sınır anlaşmazlığı nedeniyle bölgesel bir barış antlaşması olan Sadâbâd Paktı, gecikmekle beraber, 8 Temmuz 1937’de İran’ın başkenti Tahran’da, aynı adı taşıyan sarayda imzalandı. Bu bölgesel barış antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu’nun devamlı çekişme ve savaşlarla geçen İran ilişkilerinde yeni bir barış döneminin açılması demektir.

Atatürk’ün birçok konuşmalarında dünya barışıyla yakından ilgilendiği dikkati çeker. Buna özellikle Meclis konuşmalarında değinir. Bu, O’nun devlet idaresinde ve dış siyasette bilhassa üzerinde durduğu konudur. Dünya barışı O’nun için hem gerekli hem de zorunludur.

Atatürk’ün dünya edebiyatına ve devlet politikasına prensip olarak girmiş olan sözlerinden biri “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesidir ki, bu sözleri 1931’li yıllara kadar gider. O, 20 Nisan 1931’de Türk Milletine verdiği bildiriye: “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh için çalışıyoruz¹⁴” demişti. Bu söz Türk millî politikasında devamlı uyulan bir slogan veya ilke olmuştur. Atatürk’ün bunu zaman zaman tekrarlaması, bunu bir ilke olarak benimsemesinin kanıtı kabul edilebilir. Nitekim 29 Ekim 1933’deki konuşmasında da bu sözleri dikkati çeker: “Türkiye Cumhuriyeti’nin en esaslı ilkelerinden biri olan Yurtta Sulh, Cihanda Sulh gayesi, insaniyetin ve medeniyetin refah ve ilerlemesinde en esaslı âmil olsa gerektir. Bunu elimizden geldiği kadar hizmet etmiş ve etmekte bulunmuş olmak, bizim için iftihara medardır (övünç kaynağıdır)¹⁵”.

Atatürk, Türk Millî Mücadele Hareketinin başlangıcında bile, barıştan yana duygu ve düşüncelere sahipti. O, daha Amasya’da

13 a.g.e.: S. 273.

14 Arsan Nimet, Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri: S. 551.

15 a.g.e.: S. 560.

iken 24/25—X—1919'da Tasvir-i Efkâr Gazetesi muhabiri Ruşen Eşref'e verdiği mülâkatta bu konuya ait düşüncelerini samimi olarak belirtmekten geri kalmıyor, kongrelerin şu ünlü maddesini hatırlatıyordu: "Milletimiz insanî ve çağdaş amaçları tebcil ve fenni, sınaî ve iktisadî durum ve ihtiyacımızı takdir eder. Bu sebeple devlet ve milletimizin iç ve dış istiklâlî ve vatanımızın bütünlüğü mahfuz (saklı) kalmak şartıyla altıncı maddede açıklanan sınır içinde milliyet esaslarına saygılı olan memleketimize karşı istila emeli beslemeyen her hangi devletin fennî, iktisadî, sınaî yardımını memnuniyetle karşılıyoruz. Bu adil ve insanî şartları içeren bir barışın da âcilen gerçekleşmesi, insanlığın selâmeti ve dünya sükuneti adına millî emellerimizin esasıdır¹⁶".

Atatürk, hem iç barıştan yanadır; hem de dünya barışını savunur. Bu, O'nun bencil olmayan bir karakter ve düşünceye sahip olduğunu kanıtlar. O, insan topluluklarının oluşturduğu milletler arasındaki huzur, iyi geçinme ve anlaşmanın dünya barışını sağlayacağına inanmıştır. Bu konuda O'na ait şu sözler, dünya barışı ilkesinin bir kanıtıdır: "İnsan mensup olduğu milletin varlığını ve mutluluğunu düşündüğü kadar, bütün dünya milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletinin mutluluğuna ne kadar değer veriyorsa, bütün dünya milletlerinin mutluluğuna hizmet etmeye elinden geldiği kadar çalışmalıdır. Çünkü, dünya milletlerinin mutluluğuna çalışmak, diğer bir yoldan kendi huzur ve mutluluğunu sağlamaya çalışmak demektir. Dünya ve dünya milletleri arasında huzur, anlaşma ve iyi geçinme olmazsa, bir millet kendi kendisi için ne yaparsa yapsın, huzurdan yoksundur¹⁷".

Atatürk, dünya barışı konusunda samimi ve gerçekçidir. O, dünyayı ve insanlığı bir bütün olarak niteler. Dünya insanlığı bir hastalığa duçar olduğu zaman onun etkileri bütün dünyayı sarar. Türk toplumu dünya milletlerinin bir parçası olmasından ötürü, dünya milletlerinin herhangi birindeki hastalıktan etkilenebilir: "Dünyanın filan yerinde bir rahatsızlık varsa "bana ne?" dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa, tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla ilgilenmeliyiz. Hadise ne kadar uzak olursa olsun, bu esastan şaşmamak lâzımdır¹⁸".

16 A.S.D.: C III, S. 9.

17 A.S.D.: C II, S. 278.

18 Karal, Enver Ziya, Atatürk'ten Düşünceler: İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1981, S. 155.

O'nun şu sözleri siyaset adamlarına içten bir öğüt gibidir: "Milletleri sevk ve idare eden adamlar, tabii önce ve önce kendi milletinin varlık ve saadetinin yaratıcısı olmak isterler. Fakat aynı zamanda bütün milletler için aynı şeyi istemek gerekir.

Bütün dünya olayları bize bunu açıktan kanıtlar. En uzakta sandığımız bir olayın bize birgün dokunmayacağını bilemeyiz. Bunun için insanlığın hepsini bir vücut ve bir milleti bunun bir organı saymak gerekir. Bir vücutun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün organlar etkilenir¹⁹".

Atatürk, muharebe alanlarının, mücadeleci bir komutanı olarak tanınır. Ancak, O yeni Türk Devleti'ni kurduktan sonra, bu devlerin genel dış politikasını barışçı esaslara oturtmayı başaran bir yaratılışa sahipti. Bu durum O'nun devlet adamlığı niteliklerinden belli başlısını oluşturur. O, devletin dış politikasına yön veren sözleriyle şöyle demiştir: "Dış işlerinde dürüst ve açık olan politikamız barış fikrine dayalıdır. Uluslararası herhangi bir meselemizi barışçı yollarla çözümlenemeyi aramak bizim çıkar ve anlayışımıza uyan bir yoldur. Bu yol dışında bir öneri karşısında kalmamak içindir ki, güvenlik prensibine, onun vasıtalarına çok önem veriyoruz²⁰".

Atatürk'ün bu sözlerindeki iki unsura iyi dikkat etmek gerekir. Bunlardan birincisi O'nun, Türk Milletinin, uluslararası forumlarda çözümlenmesi gereken problemleri için, öncelikle kuvvete başvurmadan, barışçı yolları aramak ve çözümünü bu yolla elde etmeye çalışmak. Bunda, Atatürk'ün barışçı yolu öncelikle denemeye çalışması O'nun barışçı bir tutumun sahibi olduğunu ortaya koyar. Ancak, O, sadece barışçı yolun millî sorunları çözmeye yeterli olamayacağını da bilincindedir. Bu nedenle Atatürk, güvenliği ve güvenlik tedbirlerini de barışın bir sigortası olarak benimser.

Atatürk bir asker ve devlet adamı olarak birçok bilim ve düşünce adamının değerlendirmesine konu olmuştur. O'nun barışçı yönüyle ilgili olarak Alman bilim adamı Herbert Melzig'in değerlendirmesi şöyledir: "Istirap çeken dünyada barış ve esenliği yeniden kurmak ve insanlığın yalnız maddî değil, manevî gelişmesini sağlamak isteyenler Atatürk'ün iman verici ve yön gösterici derslerinden örnek ve güç alsınlar²¹".

19 A.S.D.: C 2, S. 282.

20 A.S.D.: C 2, S. 347.

21 Çiller Selâhattin, Atatürk İçin Diyorlarki: İstanbul, Ekim Basımevi, 1965, S. 193.

Ankara'da Atatürk döneminde Amerika Birleşik Devletleri Büyük Elçiliği görevini yapmış olan Charles H. Sherril'in değerlendirmesi de şöyledir: "O, kalben o derece imanlı bir barışseverdir ki, geçmişin bütün düşmanlıklarına son verip bütün komşuları ile dost olmuştur. Böylece komşuları da yurdu kadar O'nun çabalarından yararlanmışlardır²²".

Atatürk'ün Birleşmiş Milletler İdeali:

Atatürk, barış yanlısı bir devlet adamı olarak, başlangıçtan itibaren "Birleşmiş Milletler" düşüncesini taşımıştır. O, milletler arasındaki anlaşmazlıklarda, barışçı yöntemlerle çalışan, dünya milletlerinin sorunlarını zora ve silâha başvurmadan çözmeyi yeğleyen bir teşkilâtçı olarak ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz dünyada sürekli barışın sağlanması, saygınlığı ve etkililiği üstün bir teşkilâtla daha verimli olarak sağlanabilirdi. Böyle bir teşkilât kan dökmeyi ve silâh kullanmayı bir yana iterek, barışçı yöntemler kullanarak, insanlığa yararlı olabilirdi. Atatürk'ün benzetmesiyle "İnsanlığın hepsi bir vücuttu". Dünyanın çeşitli ulusları bu "vücutun organları" olarak kabul edilmeliydi.

Atatürk'ün yaşadığı dönemde, dünya milletleri arasından seçilenlerin meydana getirdiği etkin ve etkili bir "Birleşmiş Milletler Teşkilâtı" kurulmamıştı. Bu ülkünün ilk adımlarından biri olarak Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) dünya milletlerinin aralarındaki sorunlarını müzakere ve çözüm teşkilâtıydı. Ancak bu teşkilât, bu ülküyle kurulduğu halde henüz zayıftı, ama yine de barışın sağlanması bakımından yararlı ve gereklidir.

Atatürk, Lozan Antlaşmasından sonra Milletler Cemiyeti'ne girmeyi ve sorunları bu yolla çözümlenmesini düşünerek şöyle demişti: "Antlaşmaların yürürlüğe konulmasından sonra Cemiyet-i Akvam'a (Milletler Cemiyeti) Türkiye Cumhuriyeti'nin de girmesi, üzerinde durulacak bir noktadır. Biz, Cemiyet-i Akvam'ın güçlülere bir tahakküm (hükmetme, emir verme) aracı olmayarak, milletler arasında ahenk ve dengeyi (muvazenet) sağlamak ve anlaşmazlıkları, hak ve adalet içinde incelemek ve çözmeye yardımcı olacak bir kurum halinde belirmesini ve gelişmesini istiyoruz²³".

Atatürk, kendi döneminde yeni olan Milletler Cemiyeti'nin daha güçlendirilmesinden ve etkisinin artırılmasından yanaydı. Nite-

22 a.g.e.: S. 170.

23 A.S.D.: C II, S. 319.

kim 31.VI.1935 tarihinde Batı yazarlardan Gladys Baker'e verdiği demeçte buna değinerek: "Milletler Cemiyeti, henüz kesin ve etkili bir vasıta olduğunu kanıtlamamıştır. Öte yandan, Milletler Cemiyeti bugün, bütün milletlerin, ortak amacın gerçekleşmesi için çalışabilecekleri yegâne teşkilâttir.²⁴" dedikten sonra şunları da eklemiştir: "Şuna da inanıyorum ki, eğer devamlı barış isteniyorsa, kütlelerin durumlarını iyileştirecek uluslararası tedbirler alınmalıdır. İnsanın bütününün refahı, açlık ve baskının yerine geçmelidir. Dünya vatandaşları, haset, aç gözlülük ve kinden uzaklaşacak şekilde terbiye edilmelidir²⁵".

Atatürk, dünyadaki milletleri bir apartmanda oturan komşulara ve insanlara benzetmekle gerçekçi bir düşünceye sahip olduğunu kanıtıyor; bu komşular arasındaki ahenk kadar dirlik ve düzenliğin de önemli olduğuna işaret ediyor ve adı geçen Amerikalı gazeteciye şöyle bir benzetme yapıyordu: "Birleşik Amerika Cumhuriyetleri bu apartmanın en lüks dairesinde oturmaktadır. Eğer apartman, oturanlarından bazıları tarafından ateşe verilirse, diğerlerinin yangının etkisinden kurtulmasına imkân yoktur. Harp için de aynı şey söylenebilir. Birleşik Amerika Cumhuriyetlerinin bundan uzak kalması kaçınılmaz²⁶".

1930 yıllara ait olan ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın bir örneği halinde bulunan Milletler Cemiyeti hakkında, Atatürk'ün düşünceleri, aradan yarım yüzyıldan daha çok bir zaman geçmesine rağmen, ne kadar değerli ve gerçekçi bir özelliğe sahipti. Bu dilekler bu gün için de değerinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Bu gün, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı bazı aksaklıklarıyla daha gelişmiştir ve daha da gelişme yolundadır. Dünya'nın birçok yerlerinde, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın görevli personeli, sorunların çözümünde aracılık, koruyuculuk ve gözlemcilik gibi görevleriyle dikkati çekmekte ve Merkez Teşkilâtı da bu yünde dünya ölçüsünde arabuluculuk görevini yerine getirmeye çalışmaktadır.

Çağdaşları Neler Dediler?

Atatürk, onunla çağdaş birçok adamının takdir ve değerlendirmelerinde yer almıştır. Bunlardan bir kısmı O'nu yakından tanımak

24 A.S.D.: C III, S. 97.

25 a.g.e.: S. 97

26 a.g.e.: S. 96

imkânını bulmuşlar, bir kısmı da uzaktan, eserini ve yaptıklarını görmüşlerdir.

Fransız Yazarı Claude Farrere O'nu yakından tanıyan, görüşen ve meclisinde bulunanlardandır. O, bu konuda şöyle bir değerlendirme yapmıştır: "Eğer savaşı kazanmış ve daha da kazanacaksa, "barış"ı O da yapacaktır. Sözüme inanınız ve sizlere önceden haber vereyim ki, O, bunu iyi yapacak, çok iyi yapacak, herkesin düşündüğünden daha eksiksiz ve şimdiye kadar kimsenin erişemediği bir başarı ile yapacak²⁷".

İtalya'nın eski dışişleri bakanlarından Comte Carlo Sforza: "Mustafa Kemal, yurdunun bağımsızlığını sağlama çaresinin, sınırların dışında, entrikalarla meşgul olmamakta bulunduğunu anladı. Birçok fatihler yetiştirmiş bir ırkın son temsilcisinin bu gerçeği ki, bunu bugünün birçok Avrupa devlet başkanları henüz anlamamış bulunmaktadırlar- kavramış olması büyük bir fazilettir²⁸". demişti.

Fransız Eski Başbakanlarından Edouard Herriotda: "Doğu'dan bir ümit doğdu: O'nu selâmlamayı, iyiliğini takdir etmeyi bilelim. Bu yalnız bizim için değil, dünya barışı için de yararlı olur²⁹". şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

"Atatürk'ün Nezdinde Bir Yı Elçilik" eserinin sahibi Amerikan Elçisi Charles H. Sherrill ise, kanaatını şöyle açıklamıştır: "Ortadoğu'da barış ve güvenliğin Gazi'den başka ve muzaffer Mustafa Kemal'den daha etesli bir dostu yoktur."

Yugoslavya'nın ünlü gazetelerinden "Vreme" de "Yeniden doğan Türkiye'nin dostluğunu bugün büyük milletler de ısrarla istemektedirler. Elbette bunun bir nedeni vardır.

Kemal'in kişiliğine şükretmeliyiz ki, Doğunun kapısı olan O'nun yurdu, şimdi de bir barış kalesidir³⁰". diye yazmıştır.

Atatürk, kuşkusuz çok yönlü bir lider ve devlet adamıydı. O'nun barışçı tutumu, insanlık ve insanlar arası ilişkilerdeki yönlerinden biriydi. Atatürk'le birlikte cephelerde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ve çağdaş reformlarda ideal ve işbirliği yapmış olan İsmet

27 Çiller Selahattin: S. 169.

28 a.g.e.: S. 169

29 a.g.e.: S. 169

30 a.g.e.: S. 170

İnönü, O'nu iyi tanıyanların başında gelir. İsmet İnönü Atatürk hakkındaki izlenimlerini, O'nun ölümünde şöyle ifade etmiştir: "Milletler arasında kardeşçe bir insanlık hayatı Atatürk'ün en kıymetli ideali idi.

Bütün dünyada ölümünün gördüğü saygıyı, insanlığın geleceği için ümit verici bir müjde olarak selâmlarım³¹".

Atatürk'ün ölümünde, bütün dünyada, O'nu değerlendiren yazılar çıkmıştır. Bu yazı ve değerlendirmelerin bir çok yönü vardır. Bunlar dan, barış ve insanlık idealiyle ilgili olanlar bir haylidir. Bu konuda:

Macar basını: "Dünya, bu harp ve barış kahramanı büyük adamın ölümüyle fakir düşmüştür³²". diye yazmıştır.

Mısırlı Yazar Aziz Hanki: "Atatürk'ün kesin yenilgiye uğrattığı Yunanlılara dost elini uzatmasıyla verdiği örnek, büyük bir kalbin mert yaradılışlığının en zor uzlaşmaları bile mutlu bir sonuca bağlayabileceğini ispat etmez mi?³³" diye yazmıştır.

Amerika'nın saygın komutanlarından General Douglas Mac Arthur duygularını şöyle dile getirmişti: "Türkiye'yi ziyaretim ve ve ölümsüz şefiniz Atatürk'le aramızdaki içten dostluk, geçmişle ilgili en mutlu anlarım arasındadır.

Şu geçen birkaç yılın sıkıntılı günlerinde dünya sorunları çözümlü içinde kendi büyük kudret ve kabiliyetini bize bağışlamış olabilmesini ne kadar sık özlemişim³⁴".

Uzakdoğu'da Çin gazetelerinden Tchang Yang Ye Pav'da şu satırlara tanık olunmuştu: "Kemal Atatürk, büyük bir askerdir, fakat barışseverdir ve bütün komşu devletlerle dostluk dileğindedir. O'nun sayesinde ki, Çin'den Tuna'ya kadar bütün uluslar aynı ülkünün çerçevesinde birleşmişlerdir.

Bu ülkü şudur: "Özgürlüğü ve ulusal egemenliği yabancı istilacılara karşı ne pahasına olursa olsun, savunmak ve modern bir devlet kurulmasına çalışmak³⁵".

31 Çiller Selahattin: S. 196.

33 a.g.e.: S. 195.

34 a.g.e.: S. 195.

35 a.g.e.: S. 194.

İngiltere'nin ünlü gazetesi Times: "Türkiye'nin İngiltere'deki eski düşmanları şimdi Türklerin dostu olmuşlardır. Daha önceleri korkunç düşman sayarak hayranı oldukları bir büyük adamın ölümlüyle Türkiye'nin ve Avrupa'nın uğradığı kayıptan derin üzüntü duymaktadırlar³⁶" diye yazmıştı.

UNESCO'nun Kararı:

Atatürk'ün ölümünden sonra yıllar geçti. Bu geçen sürede O'nun düşünceleri daha çok değerlendirildi. Bu gerçek, sadece Türk Milletince değil, dünyaca da anlaşıldı. Nitekim, Atatürk'ün doğumunun 100. Yıldönümü, Türkiye'de anılıp, O'nun düşünceleri tekrar yorumlanırken, dünyanın birçok yerinde de onur duyulan anma toplantıları yapıldı. Kuşkusuz bunlardan en anlamlısı UNESCO (x) tarafından düzenlenen anma toplantıdır. Bu teşkilâta dünyanın belli başlı milletlerinin dahil olması sebebiyle, bu anma toplantısı uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Bu toplantıların gerekçesi, Atatürk'ü dünya milletlerinin nasıl değerlendirdiğini belirtmek bakımından üzerinde durulmaya değer. Bu teşkilât, Atatürk'ün doğumunun 100. Yıldönümüne katılma gerekçesini şöyle belirtmiştir:

"UNESCO Genel Konferansı; uluslararası anlayış, işbirliği ve barış yolunda çaba göstermiş üstün kişilerin gelecek kuşaklar için örnek olacakları inancı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün doğumunun 100. Yıldönümünün 1981 yılında anılacağını hatırlayarak, UNESCO'nun üzerinde çalıştığı tüm alanlarda olağanüstü bir devrimci olduğunu göz önünde tutarak, özellikle sömürgecilik ve emperyalizme karşı inancıyla, dünya milletleri arasında karşılıklı anlayışın, sürekli barışın değerli öncülüğünü yapmış olduğunu, tüm yaşamı boyunca insanlar arasında renk, din, ırk ayrımı gözetmeyen bir uyum ve işbirliği çağının doğacağına inancını unutmadan; genel konferans eylemi her zaman barış, uluslararası anlayış ve insan haklarına saygı yönünden gerçekleşen Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün kişiliğini ve eserinin çeşitli yanlarını belirtmek amacıyla, giderleri Türk Hükümetince karşılanmak üzere (xx), 1980 (1981) yılında düzenlenecek uluslararası

36 a.g.e.: S. 205.

* UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı: United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization (Merkezi (Paris)

** Teşkilât sonradan giderleri de kendisi karşılamıştır.

bilimsel toplantı konusunda düşünsel ve teknik planda UNESCO'nun işbirliği etmesine karar verir. Bu kararın uygulanması için gereken tüm düzenlemelerin gerçekleştirilmesini Genel Direktör'den rica eder³⁷.

Sonuç:

Atatürk, hayata bir asker olarak atılmıştır. O, bir savaş ve mücadele adamı olarak yetişmiştir. Bu mesleğin uygulamalarında, Trablusgarp Harbi, Balkan Harbi, Birinci Dünya Harbinde Çanakkale, Kafkas, Suriye- Filistin Cepheleleri Muharebeleri Atatürk'ün katılmış olduğu silahlı mücadele örnekleridir. Birinci Dünya Savaşı sonunda, Osmanlı Devleti'nin yenik düşmesiyle de zorunlu hale gelen Türk Millî Mücadele Hareketi, O'nun baştan sona kadar yönlendirmesiyle geçmiştir. Kolayca anlaşılacağı gibi, Atatürk bir asker ve komutan olarak savaşla içiçe yaşamıştır. O, bu olayların içindeki varlığı ile bir askerdir. Askerlik de bir vuruşma, öldürme ve yoketme sanatıdır.

Atatürk'ün devlet adamlığını, yeniden kurduğu Türkiye Cumhuriyeti olgusu kanıtlar. Atatürk bu devlette yol gösterici, inkılâpçı ve idarecidir. Bu yeni nitelikte, eski asker Atatürk'ün barışçı ve insancıl yönü belirgindir.

O, harbin binbir sıkıntısını ve facialarını gözleriyle görmüş, duymuş veya yaşamıştır. Bu olaylar O'nu bir insan olarak etkilemiştir. O, "Harp zaruri ve hayatî olmalıdır" derken, insan hayatında, barışın esas olduğunu vurgulamak istemiştir. O'nun devlet hayatında bu ilkeye sadık kalarak, önce milletinin ve sonra da dünya milletlerinin refah ve saadetine çalışarak, hem kendi milletinin hem de dünya milletlerinin takdir ve saygısına lâyık görüldüğünü bugün dâlerinin refah ve saadetine çalışarak, hem kendi milletinin hem de ha iyi anlayabiliyoruz.

37 Türk Tarihi Kurumu, 1978 Çalışma Yılı Raporları: S. 25.